

NOTITIE

De stem van de boer

november 2018

Colofon

Als u naar aanleiding van deze notitie vragen heeft of informatie wilt ontvangen dan kunt u contact opnemen met:

Stichting Centrale Dorpenraad Landelijk
Amsterdam-Noord
Dorpsweg 35
1028 BK Ransdorp
Tel.: 020-4904437
E-mail: info@centraledorpenraad.nl

De gebruikte foto's komen uit het fotoarchief van de Centrale Dorpenraad

Tekst: Georg Prins

Foto omslag: Teunis Breedijk

Opmaak: Manuel Retèl

Voorwoord

De zorg over de toekomst van onze planeet is een thema dat lokaal, nationaal en mondiaal mensen in toenemende mate bezighoudt en een steeds belangrijker factor wordt bij te maken keuzes op tal van terreinen. Dat die gevoelens van onzekerheid over het toekomstperspectief voor de komende generaties de nieuwe tijdgeest in sterke mate zullen gaan bepalen, lijdt geen twijfel.

Belangengroepen, gedreven door idealisme, door hebzucht of door welke drijfveren dan ook, zullen steeds nadrukkelijker proberen om hun stem te laten horen. Als belangengroep hebben de agrariërs zich tot nu toe weinig geprofileerd, maar in toenemende mate kennis mogen nemen van op hen gerichte beschuldigende vingers. Elders in deze notitie wordt een uitspraak aangehaald die staat vermeld onder de kop “Uit duizend brieven van boeren”, gepubliceerd in het dagblad Trouw. In deze uitspraak wordt gesteld, dat er veel over boeren wordt gesproken en te weinig mét; dat de landbouwvertegenwoordiging onvoldoende de belangen van de sector naar voren brengt en dat er te weinig tegengas wordt gegeven met harde feiten. Dat waren precies ook de gevoelens die leefden bij de boeren in landelijk Amsterdam-Noord, waarbij men tevens van mening was, dat plannenmakers en bestuurders onvoldoende op de hoogte zijn van de werkelijke situatie in ons gebied. Dat was voor de Centrale Dorpenraad aanleiding om een notitie te verzorgen waarin die feiten glashelder en uiterst zorgvuldig zijn weergegeven. Kaart en tekst zijn gemaakt na vele bezoeken aan en gesprekken met onze boeren. Kennisname van de werkelijkheid van nu, is het startpunt voor mogelijke veranderingsvoorstellen van straks.

Daarom deze notitie om de -voor het behoud van dit unieke stuk Amsterdam- onmisbare boeren een duidelijke stem te geven in de discussie, die gaande is over de bestaande en gewenste toekomstige agrarische bedrijfsvoering.

Met dank aan allen, die het realiseren van deze notitie mogelijk maakten,

Georg Prins

Voorzitter Werkgroep Agrariërs

Centrale Dorpenraad

november 2018

Inhoudsopgave

Landelijk Noord in het nieuwe coalitieakkoord	5
Landbouw in de toekomstvisie van het ministerie	6
Kaart grondgebruik	7
Bedrijfsverandering	10
Veranderingsmogelijkheden	12
De stem van de boer	14

Landelijk Noord in het nieuwe coalitieakkoord

In het in mei 2018 gepresenteerde nieuwe coalitieakkoord worden enkele uitspraken gedaan die direct of indirect van belang zijn voor het landelijk gebied van Amsterdam-Noord.

- Onder de titel “Duurzame Stad”, (pagina 6) staat o.a.: “In de traditie van Amsterdam zorgen we ervoor dat innovatie, creativiteit en ondernemerschap helpen bij één van de grootste transitie uit onze geschiedenis en zorgen we dat we samen profiteren van een duurzame toekomst die voor alle Amsterdammers bereikbaar is. Ondernemerschap, technologie en creativiteit maken het bereikbaar; participatie en maatwerk maken het haalbaar; solidariteit maakt het voor iedereen betaalbaar.”
- Onder het hoofdstuk “Ruimtelijke Ordening” (pagina 35 en 36) staat vermeld: “Hoogbouw is wenselijk, mits het luchthavenindelingsbesluit en de Unesco-bufferzone worden gerespecteerd. De uitbreiding van de stad moet met behoud van de groene kwaliteiten van Amsterdam. Daarom bouwen wij niet in de hoofdgroenstructuur.”
- Onder de hoofdstukken “Openbare ruimte en Groen” en “Dierenwelzijn” (pagina 42) staat vermeld: “Om de druk op het groen in de stad te verminderen worden recreatieschappen beter op de kaart gezet. Groen buiten de ring moet beter bereikbaar zijn en toegankelijk voor Amsterdammers. Met waterschap en provincie werkt Amsterdam aan het verhogen van het waterpeil in Waterland, om zo veenoxidatie tot staan te brengen en biodiversiteit te verhogen.” “Amsterdam probeert jacht tegen te gaan en onderzoekt welke juridische middelen hierbij ingezet kunnen worden.”

De -misschien wel- belangrijkste uitspraak in deze in omvang bescheiden opsomming, is die over de te stellen voorwaarden ter realisering van de duurzaamheidsdoelen: participatie, maatwerk en betaalbaarheid. Het zijn hoopvolle en bemoedigende stellingnames, maar de praktische uitwerking zou de bekende uitspraak van de schrijver Willem Elsschot in herinnering kunnen brengen: “Tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren”. Hoe groot is het aandeel realiteitszin in de droom over bedrijfsverandering ter wille van het duurzaamheidsideaal? Hoe groot is wellicht de rol van tunnelvisies? “Geen bloem meer te zien!”, “Graslanden als biljartlakens!” enz. Hoe verhouden de oplossingsvoorstellen zich tot de “ernst” van de bestaande situatie en hoe “betaalbaar” zijn de oplossingen voor de praktische problemen, die de realisering van deze droom zullen oproepen?

Landbouw in de toekomstvisie van het ministerie

In september 2018 verscheen een nota van minister Carola Schouten met als titel: “Landbouw, natuur en voedsel: Waardevol en verbonden. Nederland als koploper in kringlooplandbouw”.

Ook uit dit stuk enkele aanhalingen:

- “De omslag naar kringlooplandbouw en wat het van ons zal vragen treft u in deze visie op hoofdlijnen. Hoe we dit gaan doen is aan ons allemaal. Boeren, tuinders en vissers staan ook na de omslag aan de basis. Het is met name voor hen een grote uitdaging en zal veel van hen vragen. Veel van hen zijn ertoe bereid en gemotiveerd. Dat heb ik ook teruggezien in de media en in opinieonderzoek, zoals in “De Staat van de Boer” van Trouw. Zij verdienen daarbij onze steun en sympathie”. (pagina 5 en 6)
- “Kenmerkend in deze sectoren zijn ook de nadruk op kostenverlaging en productieverhoging. Dat gaat in de markt gepaard met kleine, soms zelfs negatieve marges waar veel agrarische ondernemers mee te maken hebben. Het gevolg hiervan is dat de sector economisch kwetsbaar is. Sommige boeren ontvangen voor Nederlandse maatstaven lage arbeidsinkomens”. (pagina 11)
- “De duizenden ondernemers in de landbouw die hard werken voor ons voedsel, doen dat vaak onder

economisch moeilijke omstandigheden met nogal eens een zwakke positie ten opzichte van hun grote afnemers. Boeren, tuinders en vissers zijn hardwerkende ondernemers en zij verdienen een solide positie in de keten. Er moet een goed inkomen voor hen zijn en een vooruitzicht dat zij hun bedrijf aan een volgende generatie kunnen overdragen”. (pagina 16)

- “In het regeerakkoord is afgesproken dat met boeren in de directe omgeving van Natura 2000 gebieden bekeken wordt of agrarisch natuurbeheer een bijdrage kan leveren aan minder intensief landgebruik en daarmee aan de klimaatopgave en natuurherstel. Het kabinet gaat betrokken partijen hiervoor compenseren en benut daarbij de mogelijkheden van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid”. (pagina 25)

Ook hier worden dus belangrijke uitspraken gedaan. De grondtoon is ook hier positief. Nu alleen de uitwerking nog!

Op de volgende pagina's pogingen om een betrouwbaar beeld te schetsen van de bestaande realiteit in het landelijk gebied ten aanzien bedrijfsvoering, van de stand van natuur en duurzaamheid, van de veranderingsmogelijkheden en van de gevolgen daarvan.

Kaart grondgebruik

Tijdens een vergadering van de agrarische werkgroep is vastgesteld, dat visualisering van het grondgebruik een betekenisvolle rol zou kunnen spelen in deze notitie. Het vervaardigen van een kaart van het landelijk gebied van Amsterdam-Noord, waarop met behulp van een uitgebreide legenda met één oogopslag duidelijk wordt, welke rol natuur en duurzaamheid nu reeds spelen.

De kaart op pagina 8/9 is vervaardigd door aan alle grondgebruikers te vragen om van elk perceel dat door hen wordt bewerkt aan te geven in hoeverre natuur en duurzaamheid al of niet een rol spelen. De kaart spreekt voor zich en behoeft vermoedelijk weinig toelichting. Een indrukwekkend groot deel van het gebied is al natuurgebied. Voor zover die gebieden of delen daarvan door boeren worden bewerkt, is natuur het leidend principe in het handelen, in goed overleg met natuurinstanties. Daar waar de bestemming “agrarisch” is, wordt op grote schaal, in samenwerking met de provincie en Agrarisch collectief Water, Land & Dijken (WL&D), gewerkt met aandacht voor flora en fauna.

Toelichting legenda pagina 8/9

Natuurgebied

De belangrijkste eigenaren: Staatsbosbeheer; Natuurmonumenten; Gem. Amsterdam. Indien de gronden worden gebruikt door boeren, gebeurt dat onder de voorwaarden die door de eigenaren zijn gesteld.

Agrarisch beheer

Gronden worden gebruikt voor de veehouderij -koeien, schapen, paarden, geiten- en ter wille van de efficiency vindt onderbemaling plaats. Regelgever: Hoogheemraadschap.

Nestzorg contractueel (WL&D)

Contractueel vastgelegd tussen natuurorganisatie Water, Land & Dijken en grondgebruikers. Het betreft 6-jaars contracten die – afhankelijk van het succes- kunnen worden uitgebreid met aangrenzende percelen; worden gecontinueerd of worden beëindigd.

Vrijwillige nestzorg

Agrarisch gebruik met vrijwillige nestzorg, daar waar nesten worden aangetroffen, worden maatregelen genomen om deze te sparen. Meestal houdt dat in dat om de nesten heen wordt gemaaid, zodat hier en daar kleine grasbosjes blijven staan.

Botanisch weiderand- en slootkantbeheer

Agrarisch gebruik met botanisch weiderand- en slootkantbeheer. Grondgebruik, gericht op floradiversiteit, ligt contractueel vast tussen gebruiker van de grond en WL&D.

Uitgestelde maaidatum

Agrarisch gebruik met verlate maaidatum (juniland). Er wordt pas gemaaid als de jonge vogels kunnen uitvliegen. Contractueel vastgelegd met WL&D.

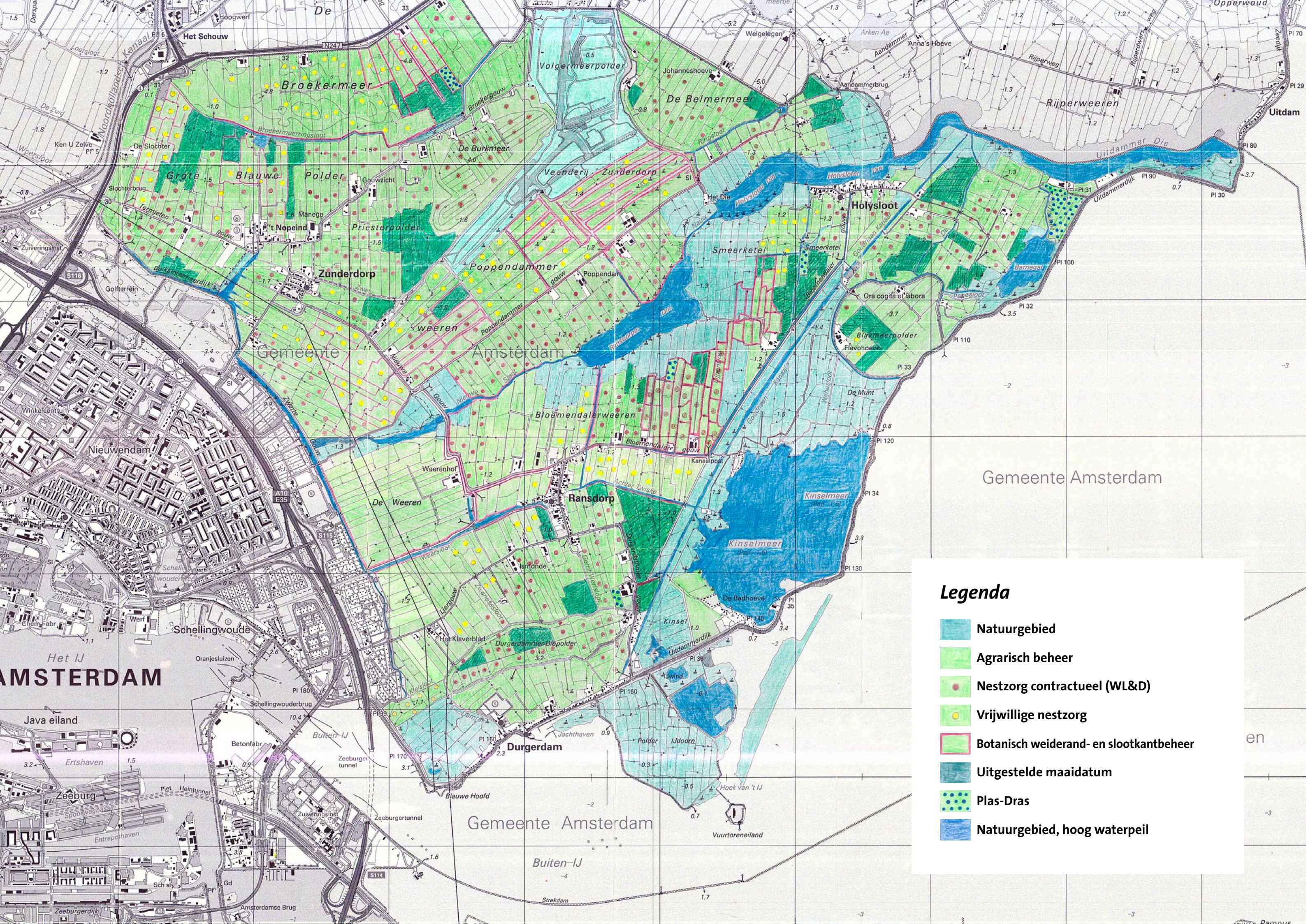
Plas-Dras

Agrarisch gebruik plas-dras gebied. Van 15 februari tot half juni wordt het betreffende perceel d.m.v. een waterpomp nat gehouden zodat weidevogels beter voedsel uit de bovenlaag van de grond kunnen halen. Contractueel geregeld via WL&D.

Natuurgebied, hoog waterpeil

Rijk aan waterplanten, watervogels, nesten, paaigebieden voor vissen, enz.

Legenda

- Natuurgebied
- Agrarisch beheer
- Nestzorg contractueel (WL&D)
- Vrijwillige nestzorg
- Botanisch weiderand- en slootkantbeheer
- Uitgestelde maaidatum
- Plas-Dras
- Natuurgebied, hoog waterpeil

Bedrijfsverandering

Uit het voorgaande kan worden vastgesteld dat de bedrijfsvoering in Landelijk Noord divers is en dat natuur daarin een rol speelt. Dat betekent niet dat zorgpunten, genoemd in het coalitieakkoord, geen aandacht zouden verdienen. Het gaat dan met name om de zaken bodemdaling, CO₂ uitstoot en vershraling van de biodiversiteit. Door onderbemaling, bedoeld om de opbrengst per hectare te verhogen (meer gras, meer koeien, meer melk), zorgt oxidatie van het veen voor het krimpen en zakken van de bodem en door intensiever landgebruik is de weidevogelrijkdom vermindert. “Een waarheid als een koe!”

Deze zaken spelen al heel lang en zijn het gevolg van bedrijfsveranderingen die een startpunt hadden na de Tweede Wereldoorlog, toen de agrarische wereld werd opgeroepen om te produceren, te produceren, te produceren (Sicco Mansholt).

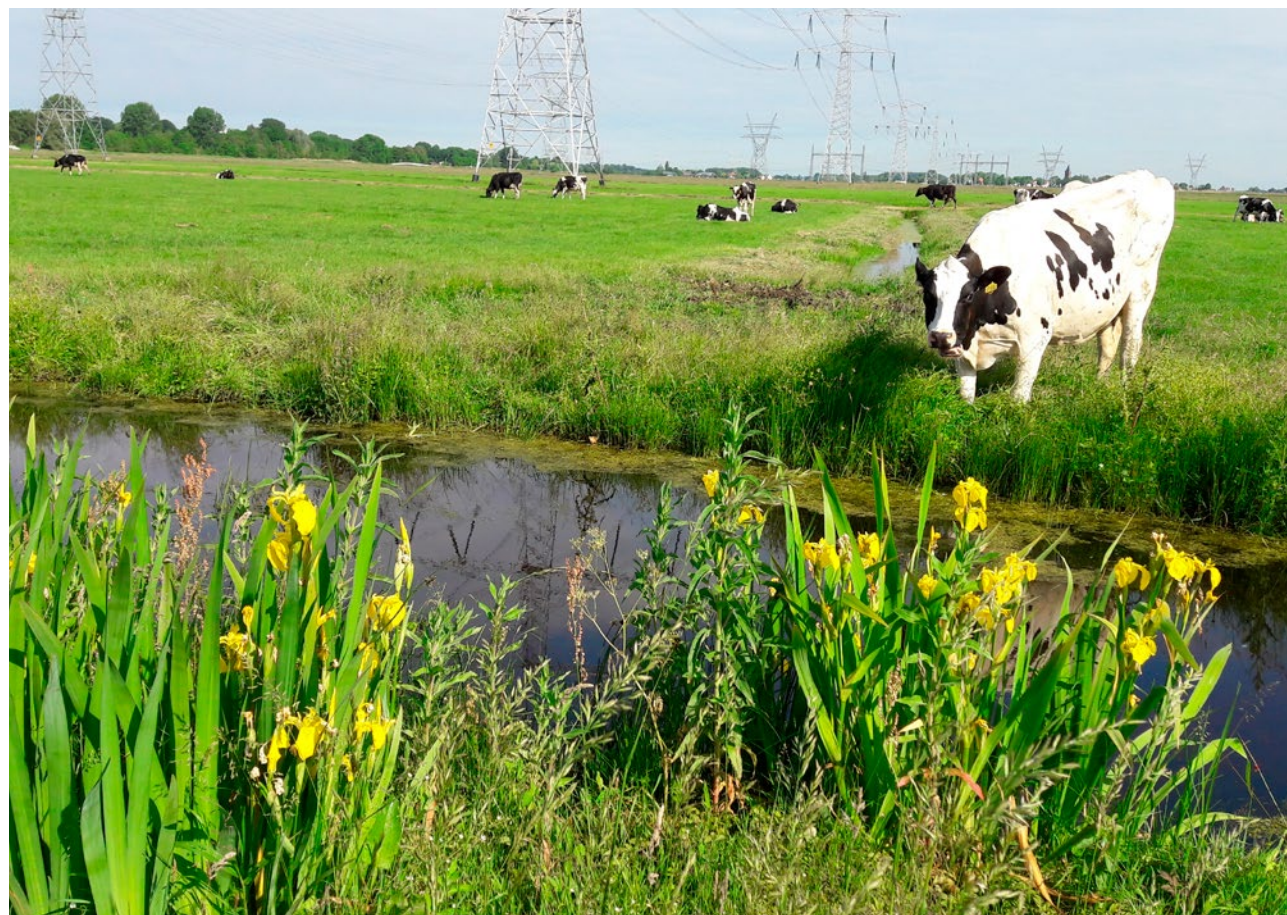
De tweede helft van de vorige en het begin van deze eeuw hebben de boeren dus gewerkt in een economisch aanvaard en gewenst model: marktmechanismen, efficiency, ondernemersrisico's, groei, enz. Een model waarbij business en natuur in die volgorde tegen elkaar werden afgewogen. Een economisch model echter waarin ook veel boeren niet wilden of konden meegaan en zeer velen zijn dan ook gestopt. Voor hen die daar wel voor kozen, is

in de loop der jaren vaak een situatie ontstaan waarin ze klem zijn komen te zitten tussen investeringslasten ten gevolge van de noodzakelijke groei en de opbrengsten. Een mechanisme waarbij “eerlijke voedselprijzen” niet sturend zijn. Prijsbepalend was en is het principe van de zogeheten “zelfreinigende werking van de vrije markt”, waarin aandeelhoudersbelangen leidend zijn. Overigens blijkt het vrijheidsprincipe van de markt niet altijd te werken en worden de “missers” vaak bij het ondernemersrisico geparkeerd i.p.v. bij het bestuurlijk falen.

Een voorbeeld:

Het in 2015 ingevoerde “einde melkquotum” waarmee productiebeperking werd opgeheven, leidde tot voorspelbare bedrijfsuitbreidingen en tot even voorspelbare overtreding van de Europese fosfaatregels. Anticiperende bestuursmaatregelen ter voorkoming van dat laatste werden niet of onvoldoende genomen. Kort na de invoering van het einde melkquotum moesten 150.000 koeien naar de slacht worden afgevoerd.

Nu de tijdgeest vraagt om, en zoekt naar, mogelijkheden om via bedrijfsveranderingen het tij te keren ten gunste van klimaat, duurzaamheid, natuur, enz. mag -zeker gezien de bedrijfsfilosofie van de afgelopen decennia- de grootst mogelijke bestuurlijke zorgvuldigheid worden verwacht.

Paludicultuur “De Europese premie per hectare krijg je niet als je lisdodde teelt, want dat is volgens de huidige EU-landbouwregels geen landbouwgewas, maar onkruid”

>> Lisdodde kan gebruikt worden als veevoer, spouwmuurisolatie en plaatisolatie.

Bron: Dagblad Trouw, destaatvandeboer.trouw.nl

Veranderingsmogelijkheden

Gedreven door de ambitie om niet alleen te praten over de klimaat- en natuurzorgen, maar daar ook op adequate wijze mee aan de slag te gaan, hebben de gemeenteraadsleden R. J. Groen. (GroenLinks) en A. M. Bosman (D66) in 2015 een motie ingediend, waarin de voornoemde problemen omtrent bodemdaling enz. werden aangekaart. De (aangenomen) motie riep het college op om nader onderzoek te verrichten met de bedoeling om met de resultaten toekomstig beleid uit te zetten. Motie en verkiezingsuitslag hebben er ongetwijfeld aan bijgedragen dat in het coalitieakkoord aan deze problematiek aandacht is besteed. Overigens heeft dhr. Groen het niet bij deze motie gelaten en de resultaten van het gevraagde onderzoek afgewacht, maar heeft hij een degelijk onderbouwde notitie geschreven met oplossingen voor bedrijfstransities in Landelijk Noord die in zo'n 15 jaar tijd gerealiseerd zouden moeten kunnen worden.

In vogelvlucht: Door substantiële verhoging van het waterpeil creëren we een drassig veenweidegebied, waardoor bodemdaling en CO₂ uitstoot stoppen. Door in dit natuurmoeras lisdodden, cranberry's en veenmos te verbouwen -paludicultuur- (verhandelbare producten); door koeien te vervangen door waterbuffels en mozzarella te produceren en door carbon credits te verzilveren dankzij beëindiging van CO₂ uitstoot, is een alternatief verdienmodel gecreëerd voor de agrariërs.

Het zoeken naar oplossingen door je breed te oriënteren en te laten informeren is prijzenswaardig, maar tussen deze droom en daad ligt een niet te onderschatten lijst praktische bezwaren, die als eindconclusie haast geen andere kan opleveren dan: onhaalbaar en onbetaalbaar.

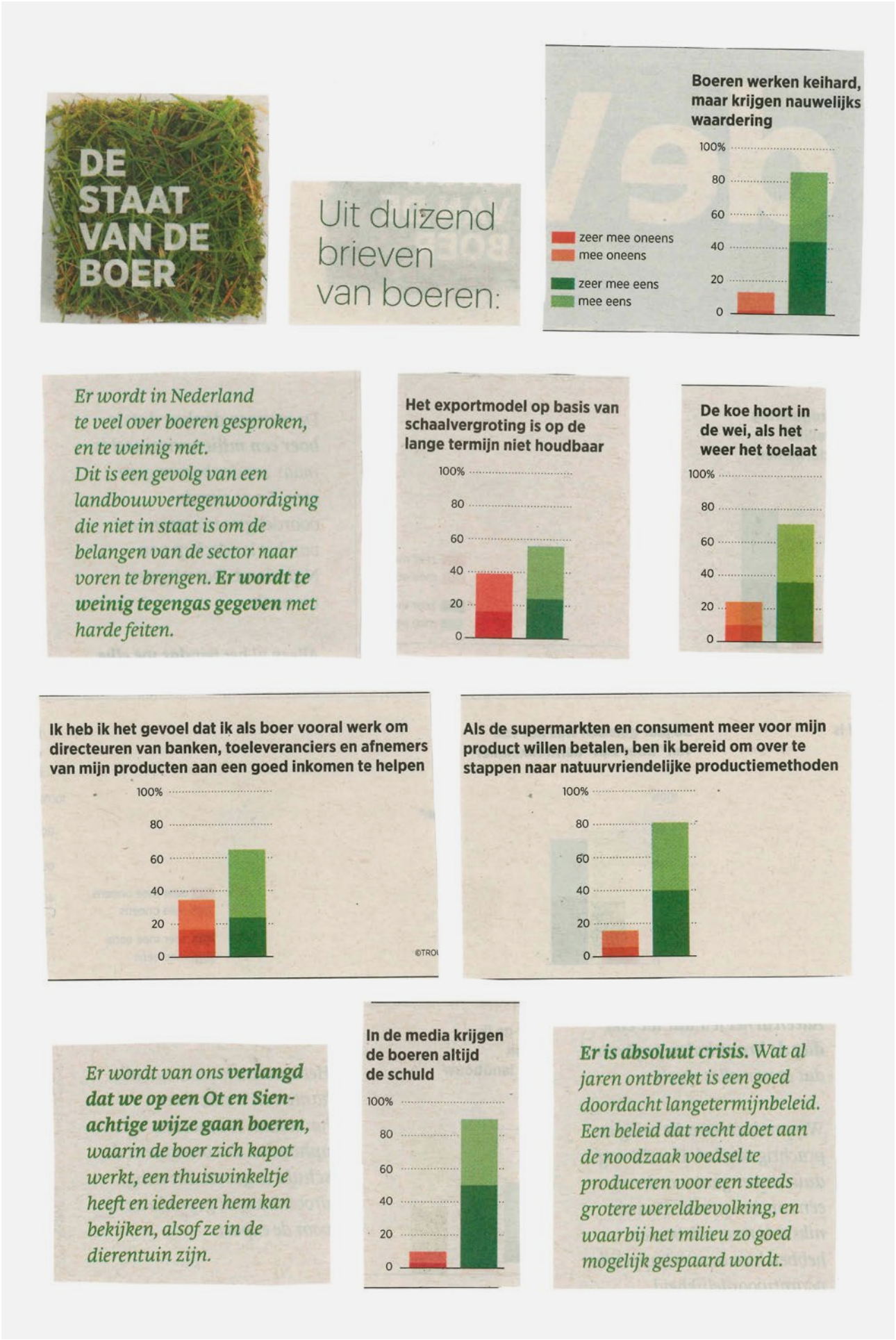
De onderbouwing van deze uitspraak vraagt een andere plaats dan dit schrijven, maar een paar korte opmerkingen zijn wellicht verduidelijkend en op hun plaats:

- Lisdodden verbouwen op een zodanige schaal dat daarmee een gelijkwaardig inkomen kan worden gerealiseerd maakt een einde aan het open veenweidelandschap. Sterk doorwaterde veengrond (nodig voor deze cultuur) heeft nauwelijks draagkracht en het huidige machinepark is onbruikbaar geworden. Geschikte oogstmachines voor deze ondergrond moeten nog worden uitgevonden.
- Buffels zijn prachtige (maar om te melken ook zeer lastige) beesten, die op terreinen met een stevige ondergrond (Oost-Nederland, Noord-Frankrijk, Java) zich gelukkig voelen in en bij waterpoelen. Gevreesd moet worden dat de draagkracht van zeer waterrijk veen geen waterbuffels verdraagt.
- Op een schapenmelkbedrijf annex zorgboerderij in Landelijk Noord is een proef met het telen van cranberry's mislukt.

Alle in de afgelopen periode gedane investeringen die noodzakelijk waren in het efficiency model zijn nutteloos en waardeloos geworden in het veenmoeras model. Deze droom mag dan onhaalbaar zijn naar de mening van de boeren, dat houdt echter niet in dat men volstrekt afwijzend staat tegenover veranderingen.

In een artikelenreeks, gepubliceerd in dagblad Trouw, is het afgelopen jaar gedurende vele weken onder de titel "De staat van de boer", geschetst hoe het met de bedrijfsvoering van de boeren in Nederland is gesteld. Ondanks de grote verschillen in bedrijfsvoering bleek er ook, verrassend genoeg, breed draagvlak te zijn voor toekomstige bedrijfsvoering met meer ruimte voor natuur en duurzaamheid. Zeventig procent van de boeren gaf aan dat niet op voorhand af te wijzen, maar onder de juiste voorwaarden daarin positief te willen meedenken.

De vraag wordt dus niet of, maar hoe!

Bron: Dagblad Trouw, destaatvandeboer.trouw.nl

De stem van de boer

“Dé Nederlander bestaat niet” was enige tijd geleden een door Koningin Maxima gedane uitspraak die voor enige discussie zorgde. Een terechte uitspraak overigens, want verscheidenheid en diversiteit zijn kenmerken van onze pluriforme Nederlandse samenleving. Als afgeleide van deze uitspraak zou gesteld kunnen worden dat dé boer eveneens niet bestaat. Zelfs in het qua oppervlakte bescheiden Landelijk Noord zijn er aanzienlijke verschillen in bedrijfssoort, bedrijfsomvang en bedrijfsvoering: Louter productiegericht, wel of niet geïnvesteerd in nieuwbouwstallen en robots, wel of geen opvolger, hobbyboer met een baan ernaast, bankenschulden of vrij van schulden, bedrijf met nevenfuncties (zorg, kinderopvang, kamperen, enz.), grondeigenaar of pachter of een combinatie van beide enz. Voor de ruim veertig grondgebruikers maakt het dus nogal wat uit, vanuit welke bedrijfsachtergrond zij geconfronteerd zullen worden met de groeiende wens, om via verandering meer ruimte te maken voor natuur en duurzaamheid.

Dé oplossing bestaat dus ook niet. Voor de agrariër met 120 koeien, forse investeringen met de bijbehorende bankleningen en een zoon die het bedrijf graag wil voortzetten, is vernatting van het veen niet onbespreekbaar, maar die zal de oplossing eerder zoeken in onderwaterdrainage met pompfunctie en een eerlijke vergoeding voor het inkomensverlies, dan in paludicultuur. De boer, dicht bij de pensioengerechtigde leeftijd, met 20 ha. eigen grond, grenzend aan natuurgebied, vleesvee en geen zoon of dochter die het bedrijf wil overnemen, zal wellicht openstaan voor andere oplossingen.

In talloze beleidsstukken is benadrukt, dat behoud van het unieke Amsterdamse veenweidelandschap niet kan zonder de boeren. Bedrijfsveranderingen zullen dus de boeren een reëel toekomstperspectief moeten bieden en kunnen uitsluitend worden gerealiseerd als de uitspraken uit het coalitieakkoord van het nieuwe Amsterdamse college door de makers van het akkoord serieus worden genomen: participatie, maatwerk, solidariteit en betaalbaarheid. Dat maatwerk betekent dus “gebruikmaking van de bij de boeren aanwezige kennis van zaken”; betekent dus “overleg met hen, met oog voor de grote verscheidenheid in de uitgangspunten en dus voor de veranderingsmogelijkheden”; betekent dus dat “solidariteit en de betaalbaarheid garant zullen moeten staan voor inkomenszekerheid op lange termijn”. Niemand heeft behoefte aan een nieuw “einde melkquotum drama”; aan ongestuurde “Oostvaardersplassen natuurdrama’s” of aan “financiële garanties van het Groningentype”.

De Centrale Dorpenraad kan en wil bij die noodzakelijke gesprekken de ondersteunende rol vervullen, die kan helpen om vergelijkbare -achteraf gezien vaak betreutswaardige- ontwikkelingen te voorkomen. Een betrouwbare overheid, die de stem van de boer serieus neemt, vergroot de kans dat droom en daad elkaar kunnen vinden.

Deze notitie is opgesteld door de Werkgroep
Agrariërs van de Centrale Dorpenraad

